

Elementi razrednega in nacionalnega v strukturi organov oblasti

V razpravi bom skušal odgovoriti na vprašanje, ki se postavlja, ali smo v preteklosti imeli dominancijo razrednega nad nacionalnim; zdaj pa naj bi imeli obratno situacijo, to je dominancijo nacionalnega nad razrednim. Postavlja se vprašanje, kdaj je bilo to ravnotežje porušeno. Na to vprašanje bom skušal odgovoriti z nekaterimi ustavnopravnimi rešitvami, ki smo jih imeli v ustavnem zakonu iz leta 1953 in v ustavi SFRJ iz leta 1963. Z ustavnim zakonom leta 1953 in v ustavi SFRJ iz leta 1963. Z ustavnim zakonom leta 1953 je bila izvedena tudi reforma federacije. Tedaj smo ukinili svet narodov kot samostojni dom ter ga združili z zveznim zborom. Takšno spremembo je takrat tovariš Edvard Kardelj utemeljeval s potrebo, da se zagotovi vloga enotnega delavskega razreda v strukturi organov oblasti. Takšno zmanjšanje vloge republik je temeljilo na pojmovanju, da je nacionalno vprašanje po revoluciji enkrat za vselej rešeno. Pri tem se je izhajalo iz stališča decentralizacije in deatizacije političnega sistema, ki je menilo, da bo najprej odmrlo državnost republik. Tako je bilo takrat mišljeno, da bo Jugoslavija postopno prerasla v federacijo komun. Te težnje so se uveljavile tudi v ustavi SFRJ iz leta 1963. Republike so v tem času sploh izgubile lastnosti državnosti in postale predvsem družbenopolitične skupnosti. Močno je prevladovala misel, da je revolucionarna avantgarda tista, ki lahko zajame socialistični razvoj Jugoslavije. Ne veže se na nobeno republiko, ampak varuje splošne interese in ohranja politično enotnost jugoslovanskih narodov.

Čeprav so bila načela naše federacije utemeljena že na drugem zasedanju AVNOJ-a leta 1943, je problem pravilnega funkcioniranja tako zamišljene federacije ostal še vedno aktualen. Z ustavnim zakonom in ustavo iz leta 1953 je prišlo do odmika od tako proklamiranih načel.

Takšna organizacija federacije je bila takrat objektivno najbolj v interesu socialistične republike Srbije, ki ima v Jugoslaviji centralni položaj. Socialistično republiko Srbijo so takrat zaradi izjav nekaterih voditeljev vedno povezovali z varovanjem splošnih, tj. jugoslovanskih interesov. To je povzročilo celo, da je Aleksander Ranković menil, da ima tista federativna enota in tisti narod, ki je številčno močnejši, tudi večjo vlogo in večje pravice, predvsem če gre za ohranjanje skupnih interesov. Takšno mnenje je vplivalo na to, da je tov. Edvard Kardelj leta 1964 na 8. kongresu ZKJ izjavil, da je nacionalno vprašanje odprto in da niso še vsa vprašanja rešena. Tako lahko vidimo, da je brez dvoma v nekem obdobju našega razvoja prevladovalo stališče, da je nacionalno vprašanje rešeno. Tudi predsednik zbora narodov Ljubčo Arsov je ob neki priložnosti izjavil, da se zbor narodov ne sestaja, če ni odprtih vprašanj. Takrat je tudi prevladovalo stališče, da je vsaka sprožitev teh vprašanj proti interesom Zveze komunistov Jugoslavije. Iz tega lahko vidimo, da je bil tudi v strukturi državne oblasti poudarjen predvsem razredni nad nacionalnim. Po četrtem plenumu CK ZKJ leta 1966 je bila postopno odpravljena ustava SFRJ iz leta 1963. Tako je tov. Tito leta 1971 izjavil, da je ustava iz leta 1963 zastarela in da jo je treba zamenjati z novo. Objektivno je zaradi prevelikega poudarjanja razrednih interesov prišlo do neenakopravnih odnosov med narodi in federalnimi enotami v Jugoslaviji.

Namen reforme federacije je bil ravno v tem, da se preprečijo vse oblike majorizacije ene federalne enote nad drugo oz. splošnega državnega interesa nad republiškimi. Praksa je namreč pokazala, da so bile te težnje pred četrtem plenumom zelo močne, oporo pa so imele, kot smo videli, tudi v ustavi SFRJ iz leta 1963, ki je odpravila celo državnost posameznih federalnih enot. Reforma federacije po letu 1966 je bila ravno v institucionalni in politični garanciji za zares enakopravne odnose med narodi in narodnostmi Jugoslavije. Uspešno reševanje nacionalnega vprašanja je tako odvisno od demokratične strukture centralnih organov oblasti. Novo pojmovanje vloge federacije tudi ne dopušča nobenega preglasovanja

in zahteva konsens glede vseh bistvenih vprašanj v zboru republik in pokrajin. Danes je problem drugje, ali je res s konsensi in samoupravnim sporazumevanjem preveč poudarjen nacionalni oz. regionalni vidik na račun razrednega. Ali je (bilo) zdaj porušeno ravnotežje med nacionalnim in razrednim v škodo razrednega, to se pravi splošnega interesa. Republika Srbija je imela pred reformo federacije objektivno večjo vlogo. Če zdaj stvari primerjamo s prejšnjim stanjem, lahko vidimo, da so se z nekaterimi institucionalnimi rešitvami (konsens itd.) nekatere republike kot npr. Slovenija, skušale zaščititi pred dominacijo, ki bi se izražala institucionalno v večinskem načelu in majorizaciji ene federalne enote nad drugo.

Brez dvoma obstaja nevarnost tudi dominacije delnega interesa nad splošnim. To se predvsem izraža v novi strukturi nekaterih organov federacije. Nova ustava predvideva za nekatere zadeve v zboru republik in pokrajin odločanje s konsensom. Konsens pa seveda omogoča tudi drugo skrajnost. Če soglasja ni, se lahko zahteva po konsensu za vsako ceno spremeni v majorizacijo enega ali manjšine, če izsiljuje s svojimi zahtevami večino. V tem primeru lahko pride do blokade odločanja ali ohromitve delovanja političnega sistema. Podobne primere, ki jih imamo danes, smo jih imeli že leta 1970/71, ko smo prešli z ustavnimi amandmaji na večjo vlogo republik in pokrajin, mehanizmov za usklajevanje stališč pa še nismo imeli. Danes, ko te mehanizme imamo, se kljub temu pojavlja zgrešeno mnenje nekaterih, ki vidijo v vlogi republik in pokrajin možnost za popolno samostojnost pri odločanju v skupnih zadevah. Tako imamo drugo skrajnost, ko postaja konsens zbir posameznih stališč, namesto da bi bil usmerjen v ustvarjanje enotnega stališča.

Brez dvoma je federacija posebna družbena tvorba (kvaliteta), ki ima lastne pristojnosti, ki niso sestavljene iz pristojnosti posameznih republik oz. pokrajin. Zato tudi organov federacije ne moremo zreducirati na prosti derivat le-teh. Če bi bilo tako, potem Jugoslavija ne bi bila več samoupravna federacija, ampak preprost zbir interesov organov in posameznikov. V tej situaciji smo tudi trenutno, s to razliko, da se zdaj čutijo nekatere druge republike ogrožene in skušajo to ogroženost tudi javno izražati. Tako je npr. skupščina socialistične republike Srbije ob usklajevanju v skupščini SFRJ ob koncu prejšnjega leta dala posebno izjavo, da je delegacija Srbije samo zaradi političnih razlogov pristala na reševanje nekaterih zadev v Skupščini Jugoslavije. Tu se seveda postavlja vprašanje, ali gre tudi za kakšne druge razloge, ali mogoče ni pretirano poudarjanje nacionalnih interesov našlo drugo skrajnost, ko je porušeno ravnotežje v škodo skupnih interesov. Socialistična republika Srbija pa kot tradicionalni varuh teh interesov na ta način izraža svoje nezadovoljstvo ali celo izgubo centralnega in dominantnega položaja v Jugoslaviji. Brez dvoma bo v bodoče treba najti tudi v medsebojnih odnosih ravnotežje, ki je sedaj brez dvoma delno porušeno, institucionalno in politično.

RADO JAN

Metamorfoze v razmerju razredno – nacionalno

Današnja razprava se giblje v miselnem in praktičnem obzorju titovsko kardeljevske smeri. Dajal bi celo, da ni v celoti izčrpala njune dediščine, prinesla pa je vsekakor tudi nekaj inovativnih pogledov. Nacionalno vprašanje ne obstaja samo po sebi, temveč kot sestavina vseh drugih vprašanj predstavlja ključni moment uspešnosti ali neuspešnosti socialistične revolucije.

Vprašanje naroda, samoodločbe in vloge vodilnega razreda v narodu se danes zastavlja drugače kot v času, ko je npr. Hegel v svoji Enciklopediji filozofskih znanosti razmišljal o tem vprašanju in razdelil narode na historične in ahistorične. Na tej osnovi je Engels gradil v